

Dana-Luminița Teleoacă

MORFOSINTAXA TEXTULUI BIBLIC ACTUAL: *EVANGHELIA DUPĂ MATEI*

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

Lucrarea de față se înscrie în linia preocupărilor noastre consacrate studiului limbii textelor bisericești actuale¹, propunându-și prezentarea în paralel a trei versiuni biblice: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 1988 (BO)², *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, 1980 (BI, biblie tipărită la Ierusalim³), respectiv *Biblia sau Sfânta Scriptură. Vechiul și Noul Testament*, 1990 (BP)⁴.

La fel ca și în cazul unor studii anterioare⁵, catalogarea unui fapt de limbă drept ‘arhaic’ s-a realizat prin luarea ca punct de reper a nivelului cult, literar al românei actuale. Dacă o anumită formă se utilizează astăzi în limba populară sau regională, aceasta a fost luată în considerație, în sensul că a fost inclusă în inventarul particularităților definatorii pentru limba textului bisericesc, nivelul nostru de referință nefiind limba populară sau regională, ci româna literară. De

¹ A se vedea Dana-Luminița Teleoacă, *Limba bisericesc actual între tradiție și inovație*, București, Editura Academiei Române, 2008; id., *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în *Lucrările celui de al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București [28–29 noiembrie 2008], 2009, 489–501; id., *Discursul religios catihetic, o abordare din perspectiva teoriei comunicării*, în *Lucrările celui de al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București [20–21 noiembrie 2009], 2010, 171–179; id., *Observații asupra vocabularului a două texte contemporane de rugăciune*, comunicare la cel de-al patrulea Simpozion Internațional de Lingvistică, București, 5–6 noiembrie 2010; id., *Arhaic și popular în textul actual al rugăciunii*, comunicare la cel de-al 10-lea Colocviu Internațional al Catedrei de Limba română (*Limba română: ipostaze ale variației lingvistice*), București, 3–4 decembrie 2010.

² Versiune care reproduce de fapt ediția din 1982.

³ Deși lipsită de orice indicație de validare din partea unei autorități ortodoxe (tipicul „tipărit/ă cu bincuvântarea” urmat de numele unui arhieru și de menționarea demnităților lui) și prezentând indiciile editării de către o societate protestantă, *Biblia* de la Ierusalim promovează un cod relevant pentru o puternică tendință de înscriere în tradiția literaturii ortodoxe de limbă română, prin predilecția vădită pentru arhaism. Însă, propensiunea pentru arhaic este împinsă, din păcate, într-o serie de situații lingvistice, până dincolo de caracteristicile autentice ale vechiului scris bisericesc românesc. Tocmai această deliberată opțiune pentru arhaism ne-a determinat să includem în comparație acest text, ca o modalitate de delimitare între diverse trepte de tradiționalism lingvistic.

⁴ Ediția din 1990 reprezintă o nouă ediție revizuită care a folosit ca text traducerea D. Cornilescu din anul 1921, inclusiv traducerea după original din anul 1932; s-au folosit de asemenea *Noul Testament* și *Psalmi*, traducerea G. Cornilescu, T. Popescu și E. Constantinescu, tipărită în anul 1949 (cf. *Notă*). Scopul acestei revizii a fost acela de a apropia cât mai mult traducerea existentă de „manuscrisele originale”, „într-o formă corectă și adaptată evoluției limbii române moderne [*s.n.*, *D.-L.T.*]” (cf. *ibid.*).

⁵ A se vedea, de exemplu, Teleoacă 2009; id., 2010b.

asemenea, au constituit obiectul nostru de studiu și o serie de fenomene lingvistice care, fără a fi definite drept ‘arhaice’, ‘populare’ sau ‘regionale’, reprezintă particularități absente din varianta laică a românei literare actuale, varianta laică, constituindu-se deci în „mărci lingvistice” relevante pentru identitatea textului bisericesc⁶.

Textul neotestamentar ales spre investigație, *Evanghelia după Matei*, a fost fixat în forma sa actuală pentru o comunitate creștină iudaică din Palestina, probabil după distrugerea Ierusalimului (anul 70 d.Hr.). Construit ca un *manual didactic*⁷, textul cuprinde 28 de capitole și se împarte în trei mari părți: partea I (capit. 1–4, 11) descrie evenimentele dinaintea activității publice a lui Hristos (genealogia lui Iisus, nașterea Sa, unele fapte în legătura cu ea, Botezul și ispitirea în pustiu); partea a II-a (capit. 5–10, 12 – 18), în care se descrie activitatea publică a Mântuitorului în Galileea și partea a III-a (capit. 19–28), care prezintă activitatea lui Iisus în drum spre Ierusalim, intrarea solemnă în cetatea sfântă, patimile, moartea și învierea Sa. Evanghelistul Matei nu expune – așa cum a putut rezulta și din structurarea pe capitole menționată mai sus – viața și faptele Mântuitorului în mod cronologic, ci le grupează în pericope compacte după analogiile dintre ele. Fiecare secțiune include o parte *narativă* urmată de un *discurs interpretativ*. Se pare că această evanghelie nu a fost cunoscută decât în limba greacă, deși o veche tradiție îi atribuie o primă formă în limba aramaică. Se consideră în general că *Evanghelia după Matei* dezvoltă și adaptează *Evanghelia lui Marcu*, sprijinindu-se pe o importantă culegere de cuvinte rostite de Hristos (utilizată, de asemenea, de Luca), dar și pe alte surse, orale sau scrise, care îi sunt proprii.

2. MORFOLOGIE⁸

2.1. Substantivul

Forme arhaice de gen (feminin pentru neutru): *roadă*⁹/*rod*: „Faceți, deci, *roadă* vrednică de pocăință” (BO, BP 3:8) // BI: pl. *roade*; „orice pom care nu face *roadă* bună va fi tăiat și aruncat în foc” (BI 3:10; cf. și BI, BO); *pustie* (formă etimologică, cf. sl. *pustinja*, conservată astăzi popular, cf. DLR 1984)/*pustiu*: „În zilele acelea, a venit Ioan Botezătorul și propovăduia în *pustia* Iudeii” (BO, BI 3:1; cf. și BP); **forme arhaice de plural**¹⁰: *greșeale*/*greșeli*: „Că de veți ierta oamenilor

⁶ În literatura religioasă (inclusiv cea actuală) se constată o tendință de creare a unui cod specific, în care nu regăsim neapărat fenomene propriu-zis arhaice (arhaico-populare), dar care, în mod evident, reprezintă rezultatul unei intenții arhaizante.

⁷ Textul mai este cunoscut și ca *Evanghelia cuvântărilor*, evanghelistul punând accent pe învățăturile Mântuitorului, care se desprind din cuvântările Sale (www.crestinortodox.ro/diverse/evanghe).

⁸ În abordarea noastră, o serie de aspecte morfosintactice vor figura la partea de vorbire pentru care discutăm un aspect lingvistic sau altul (de exemplu, cazul la **Substantiv**, Regimul sintactic verbal la **Verb** etc.).

⁹ Formă care începuse să dispară în perioada 1640–1780 (ILRLV 1997:147).

¹⁰ Plurale arhaice reintegrate morfologic în limba literară actuală.

greșealele lor...” (BO 6:14) // BP, BI: *greșeli*; *boale*¹¹/*boli*: „și a purtat *boalele* noastre” (BI 8:17) // BO, BP: *bolile*; *colibi/colibe*: „Doamne, [...], dacă vrei, am să fac aici trei *colibi*” (BI 17:4) // BO, BP: *colibe*; *ciumi/ciume*: „...vor fi cutremure de pământ, foamete și *ciumi*” (BI 24:7) // BO: sg. *ciumă*¹²; **alte arhaisme morfologice**: *potrivnic*¹³, subst. (arh.) „adversar”: „Pune-te de acord de îndată cu *potrivnicul* tău, cât timp ești cu el pe drum...” (BP 5:25); **utilizarea articulată (enclitic) a unor substantive precedate de prepoziții, dar care nu prezintă nicio determinare** (în general, nume de divinități și reprezentanți ai acestora pe pământ, dar nu exclusiv¹⁴): „...căci așa este scris *de proorocul*” (BO 2:5; cf. și BI, BP); „După ce au ascultat *pe împăratul*” (BI 2:9); „Atunci Iisus a fost dus *de Duhul* în pustiu ca să fie ispitit *de către diavolul*” (BO 4:1; cf. și BP, BI); „Dar viticultorii, când au văzut *pe fiul*, au zis între ei...” (BP 21:38; cf. și BI, BO); „Și de se va auzi aceasta *la dregătorul*, noi îl vom îndupleca” (BO 28:14)¹⁵; **utilizarea substantivului fără articol proclitic** (în poziția OD): „Ea va naște *Fiu...*” (BO 1:21) // BP, BI: *un Fiu*; „Și iată *glas* din ceruri zicând:...” (BO 3:17) // BP, BI: *un glas*; „Cine va lăsa pe femeia sa, să-i dea *carte de despărțire*” (BO 5:31) // BI: *o carte de despărțire*; BP: *o scrisoare de despărțire*; „Și nimeni nu putea să-I răspundă *cuvânt* (BO 22:46) // BP, BI: *un cuvânt*; **utilizarea substantivului fără articol hotărât enclitic**: „Nu poate *pom* bun să facă roade rele, nici *pom* rău să facă roade bune” (BO 7:18)¹⁶ // BP, BI: *pomul*; **dativul posesiv** într-o structură arhaică-populară (în asociere cu vb. *a avea*): „Acela [= Isus Hristos, *n.n.*, *D.-L.T.*] *Își* are lopata în mână” (BP, BI 3:12); **dativul adnominal**: „... darul pe care l-a rânduit Moise, spre *mărturie lor*” (BO 8:4) // BP, BI: „ca *mărturie pentru ei*”; „Șezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi *așternut picioarelor Tale*” (BO 22:44) // BP: „... până voi pune pe vrăjmașii Tăi *sub picioarele Tale*?”; BI: „...până voi pune pe vrăjmașii Tăi *supt picioarele Tale*?”; **forme arhaice/arhaico-populare de vocativ**: *fățarnice*: „*Fățarnice*, scoate întâi bârna din ochiul tău...” (BO 7:5) // BP, BI: *fățarnicule*; *satano* (vocativ *satană* < sl. *satana*): „Piei, *satano!*” (BO 4:10; cf. și BI) // BP: *Satan* (fr. *satan*); „Mergi înapoia Mea, *satano!* Sminteală Îmi ești!” (BO 16:23; cf. și BI) // BP: *Satan*; **structuri genitivale arhaizante** (genitiv cu valoare locativă): „Luați seama la *crinii câmpului* cum cresc...” (BO 6:28) // BP, BI: „*crinii de pe câmp*”; „*Betleemul Iudeii*” (BO 2:1) // BP, BI: „*Betleemul din*

¹¹ Formă conservată în limba populară (cf. *Mă bagi în boale*).

¹² În BP este utilizat neol. *epidemie*.

¹³ În româna literară actuală, utilizat ca adjectiv (cf. *situație ~, destin ~* etc.).

¹⁴ Este vorba și de termeni laici desemnând personaje bine individualizate în contextul biblic respectiv. Situația a fost semnalată de noi și pentru textul rugăciunii: *pe vameșul*, (*ca pe tâlharul* etc. (cf. Teleoacă 2010b).

¹⁵ În celelalte două versiuni mesajul este structurat altfel: „Și dacă va ajunge aceasta la urechile dregătorului...” (BI 28:14); „Și dacă va ajunge lucrul acesta la urechile guvernatorului...” (BP 28:14).

¹⁶ Nearticularea poate constitui aici un argument al vechimii construcției respective (cf. GA 2005 (II):322–323, care admite această explicație pentru utilizarea nearticulată a unor nume prezente în unități paremiologice, dar și în alte tipuri de creații folclorice).

Iudeea...”; structuri arhaice cu acuzativ locativ (al provenienței) (identificarea unei persoane prin referire la spațiul geografic în care aceasta se situează): „...L-au dus și L-au predat guvernatorului *Pilat din Pont*” (BP 27:2; cf. și BI) // BO: *Ponțiu Pilat*; **forme arhaice-etimologice de G–D: Paștelor** (= G–D (pl.) *Paște* < lat. (pl.) *Paschae*) – pentru *Paștilor* (sau *Paștelui*): „La fiecare praznic al *Paștelor*, dregătorul avea obicei să sloboadă norodului un întemnițat” (BI 27:15) // BP, BO: *Paștilor*; **nume proprii geografice articulate proclitic la G–D**, la fel ca numele de persoană (masculine): „pământul *lui Israel*” (BO 2:20); „țara *lui Israel*” (BP, BI); „... cetățile *lui Israel*” (BO 10:23; cf. și BI, BP); **morfemul de Ac. *pe*** apare și cu alte substantive decât cele care desemnează strict un nume de persoană¹⁷: „... învățând (Isus, *n.n.*, *D.-L.T.*) *pe* *popor* în sinagogile lor...” (BP 9:35); „... învățând *pe* *norod*...” (BI) // BO: „... propovăduind Evanghelia împărăției și vindicând toată boala și toată neputința în *popor*”; „El va mântui *pe* *poporul* Său...” (BP 1:21; cf. și BI) // BO: „El va mântui *poporul* Său...” ș.a.

2.2. Adjectivul

2.2.1. Adjectivul calificativ

Superlativul cu *prea-*: „Acesta este Fiul Meu *prea iubit* în care Îmi găsesc plăcerea Mea” (BI 17:5; cf. și BP, cu ortografierea *preaiubit*) // BO: „Acesta este Fiul Meu *Cel iubit* în care am binevoit”.

2.2.2. Adjectivul pronominal

Adjectivul nehotărât *tot* „orice”: „*tot* pomul care nu face roadă bună se taie și se aruncă în foc” (BO 3:10) // BI, BP: „*orice* pom care...”; „Și a străbătut Iisus toată Galileea, [...], tămăduind *toată* boala și *toată* neputința în *popor*” (BO 4:23) // BP, BI: *orice*; „... mormintele cele văruite care pe din afară [sic!] se arată frumoase, înăuntru însă sunt pline de oase de morți și de *toată* necurăția” (BO 23:27) // BP, BI: *orice fel de*;

Adjectivul posesiv: exprimarea redundantă a posesiei¹⁸: „Dacă iertați oamenilor greșelile lor, și Tatăl vostru cel ceresc *vă* va ierta *greșelile voastre*” (BI, BP 6:14); „Acesta este Fiul Meu *prea iubit* în care Îmi găsesc plăcerea *Mea*” (BI 17:5)¹⁹; tipare arhaice cu adjectiv posesiv, utilizat în locul unui clitic – dativ

¹⁷ În textele traduse, apariția lui *p(r)e* înaintea acuzativului cu funcție de obiect direct exprimat printr-un nume de lucru, ar reprezenta o dovadă a nesiguranței și a dezorientării traducătorului în folosirea acestei prepoziții-morfem (Densusianu, HLR, II, 37, ap. *Sintaxa* 2007:121–122).

¹⁸ Structura respectivă este percepută drept emfatică de un vorbitor al românei actuale; în textul bisericesc însă, la fel ca în limba veche, construcția cu posesiv dublu exprimat (intern = adnominal și extern = adverbial) reprezintă o structură gramaticală, iar nu una emfatică (Dindelegan 2009:181). Studiile de istorie a limbii române au evidențiat o atenuare a semnificației posesive a adjectivului pronominal posesiv în româna veche (v., de ex., Șovar 2010:161–162), aspect care ar fi făcut posibilă utilizarea în același context și a cliticului, de altfel singurul „păstrat” de româna literară actuală în construcții care exprimă ideea de „proprietate inalienabilă” (cf. Vasilescu 2010:262).

¹⁹ Cf. și structurile pleonastice generate de coocurența pronumelui personal cu cel reflexiv: „Luna *nu-și* va mai da lumina *ei*” (BP, BI 24:29) // BO: „... luna nu va mai da lumina ei”.

posesiv (o similitudine, la nivelul etapei arhaice a limbii române, cu alte idiomuri romanice actuale): „... unge *capul tău* și *fața ta* o spală” (BO 6:17) // BP, BI: „*unge-ți* capul și *spală-ți* fața”; tipare populare-familiare (structura ‘substantiv – adjectiv posesiv’): „... și a luat la el pe *nevastă-sa*...” (BI 1:24; cf. și *ibid.*, 27:19).

2.3. Pronumele

Pronumele personal și reflexiv²⁰: **a.** exprimarea redundantă a pronumelui personal subiect²¹: „Doamne, bine este să fim *noi* aici” (BO 17:4) // BI, BP: „Doamne, bine este să fim aici”; „Atunci ostașii dregătorului, *ducând ei* pe Iisus în pretoriu, au adunat în jurul Lui toată cohorta” (BO 27:27); **b.** exprimarea redundantă a pronumelui personal/reflexiv OD/OI: „Atunci s-au dus fariseii și au ținut sfat ca *să-L prindă pe El* în cuvânt” (BO 22:15) // BI: „...*să prindă pe Iisus* cu vorba”; BP: „...*să-L prindă* prin cuvintele Lui”; „Deci, de *vă vor zice vouă*: ‘Iată este în pustie’, să nu ieșiți” (BO 24:26) // BI, BP: „Deci, dacă *vă vor zice*:...”; „Cine *se va înălța pe sine* se va smeri; și cine *se va smeri pe sine* se va înălța” (BO 23:12) ș.a. Alte exemple sunt relevante pentru așa-numitele „construcții pronominale pleonastice”²². Astfel de construcții apar izolat în *Biblia* de la Ierusalim [cf. „Caută de *te împacă-te* de grab [sic !] cu pârâșul tău...” (BI 5:25)], fiind relativ frecvente în româna veche, unde reluarea pleonastică a formei pronominale atone după verb contribuie, la fel ca și chiasmul, la realizarea cadenței, dar mai ales a echilibrului²³;

Pronumele semiindependent cel (apare frecvent în BO, la fel ca și în alte texte bisericești²⁴): „faptele voastre *cele* bune” (BO 5:16) // BP, BI: „faptele voastre drepte”; „Tatăl vostru *cel* ceresc” (BO, BI, BP 5:48); „Tatăl vostru *Cel* din ceruri” (BO 6:1) // BI, BP: „Tatăl vostru care este în ceruri”; „poarta *cea* strâmtă...” (BO, BP, BI 7:13); „oile *cele* pierdute ale casei lui Israel” (BO 10:6) // BP, BI: „oile pierdute” ș.a.

2.4. Verbul

2.4.1. Regimul sintactic

Regim prepozițional distinct de cel din româna literară actuală: „Fericiți cei ce flămânzesc și *însetează de* dreptate” (BO 5:6) // BP, BI: *însetează/însetați*

²⁰ Aspectele pe care le discutăm susțin ideea unei „dramatizări” în textul evanghelic (realizată și prin numirea explicită a „personajelor” implicate în „narațiune”) sau subliniază un adevăr apoftegmatic din perspectivă creștină.

²¹ Gramaticile actuale descriptive și normative consideră neexprimarea subiectului o opțiune nemarcată a uzului și atrag atenția asupra caracterului greșit, superfluu al exprimării subiectului prin pronume personal în alte situații decât cele de emfază sau de contrast discursiv (Vasilescu 2010:264).

²² Cf. Istrate 1956:395–398.

²³ V. Chivu 2000:91.

²⁴ De exemplu, în textul catihetic (cf. Teleoacă 2009:491; Teleoacă 2010a:176) și în cel al rugăciunii (cf. Teleoacă 2010b), unde, la fel ca și în textul biblic, aceste structuri au relevanță gramaticală, caracterul lor emfatic-individualizator putându-se susține exclusiv din perspectiva românei literare actuale (GA 2005 (I):246). Ca și în cazul construcțiilor cu exprimarea redundantă a posesiei, este vorba despre o „expresivitate involuntară”, expresivitate actualizată prin prisma românei literare actuale.

după; „...atunci cei ce vor fi în Iudeea să fugă **la munți**” (BI 24:16; cf. și BP) // BO: „să fugă în munți”; „Voi toți vă veți sminti **întru** Mine²⁵...” (BO 26:31) // BP, BI: „... toți veți găsi în Mine *pricină de poticnire*”; **regim datival în locul celui prepozițional**²⁶: „... ca s’o pună supt obroc, că o pun în sfeșnic, și luminează **tuturor** celor din casă...” (BI 5:15; cf. și BO, BP); „... *asemăna-se-va bărbatului înțelept*” (BO 7:24; cf. și *ibid.*, 18:23) // BP, BI: *a se asemăna cu*; **regim prepozițional (iar nu datival, ca în româna literară actuală)**: „... stăpânul viei *a zis către*²⁷ îngrijitorul său:...” (BO 20:8; cf. și *ibid.*, 25:8, 26:1) // BI, BP: *a zis + D*; „După ce a isprăvit *de dat învățăture la*²⁸ **cei 12 ucenici** ai Săi...” (BI 11:1) // BO, BP: *a da învățăture + D*; **verbe tranzitive construite cu dativul**²⁹: „... cercetați cu de-amănuntul despre Prunc și, dacă Îl veți afla, *vestiți-mi și mie*...” (BO 2:8)³⁰; „... și Tatăl tău care vede în ascuns **îți va răsplăti ție**” (BO, BI 6:4; cf. și BP); „...și atunci [Fiul Omului, *n.n.*, *D.-L.T.*] *va răsplăti fiecăruia* după faptele lui” (BP 16:27; cf. și BO, BI); „Doamne, de câte ori va greși față de mine fratele meu și-**i vei ierta lui**?” (BO 18:21) // BP, BI: *a ierta + Ac.*; „... să-și ia crucea și **să-mi urmeze Mie**” (BO 16:24; cf. și *ibid.*, 19:28) // BP, BI: *a urma + Ac.*; „Te-am văzut flămând, [...] și **nu Ți-am slujit**?” (BO, BP, BI 25:44); **verbe tranzitive utilizate prepozițional**: *a cerceta despre* „a se informa cu privire la”: „... *cercetați* cu de-amănuntul **despre Prunc** și, dacă Îl veți afla, *vestiți-mi și mie*...” (BO 2:8; cf. și BP, BI); **verbe tranzitive utilizate reflexiv**³¹ **și prepozițional**: *a se atinge de ceva/cineva // a atinge ceva/pe cineva*: „Și iată, o femeie care de doisprezece ani avea o hemoragie, a venit pe dinapoi și *s-a atins de poala* hainei Lui” (BP 9:20; cf. și BO, BI); **verbe tranzitive utilizate „absolut”**: „Iar, pe când mâncau, Iisus, luând pâine și *binecuvântând*, a frânt...” (BO 26:26; cf. și BI, BP); **verbe construite prepozițional (iar nu prepozițional)**: *a se strădui după/a se strădui să*³²: „Că **după** toate acestea *se străduiesc* neamurile” (BO 6:32) // BP: „Pe toate acestea păgânii le caută” (cf. și BI); *a*

²⁵ O utilizare tipic bisericească (cf. *a se sminti întru cineva* [de regulă, în Iisus] „a se îndoi de cineva, a se dezice, a renega pe cineva”), cu primele atestări în *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648 (cf. Corpus electronic).

²⁶ Unele dintre aceste complemente indirecte sunt generate de verbe cu regim de dativ, ca în limba veche slavă (ILRLV 1997:174; v. și Sala 1997:190, care vorbește în astfel de situații despre calcuri sintactice). Cf. și *infra*, verbe tranzitive construite cu dativul.

²⁷ Structură sintactică regăsită astăzi în registrul dialectal (ardelenesc).

²⁸ Astăzi, în exprimarea familiară (/ literar: *a învăța pe cineva*).

²⁹ În româna veche complementul indirect cunoștea o frecvență mai mare și o distribuție mai largă decât în limba actuală, această poziție sintactică putând fi generată și de verbe care mai târziu cer acuzativul-complement direct (ILRLV 1997:152).

³⁰ În celelalte două versiuni: *a da de știre*.

³¹ Frecvența construcțiilor reflexive (în româna veche și nu numai) a fost pusă de mulți specialiști (a se vedea, de ex., Bourciez 1946:268; Graur 1960:124; Rosetti 1968:366–367) pe seama influenței slave, în timp ce alții au făcut responsabil de acest aspect substratul, mai exact „baza psihică tragică și dacică” (Ivănescu 1980: 229–230). Utilizarea reflexivă în locul celei active/pasive poate ilustra însă și o tendință populară (Vendryes 1948:1–20; Avram 1992:249–260), identificată și în alte limbi romanice (Sala 1997:175). V. și *infra*, **pasivul reflexiv**, respectiv **verbe utilizate reflexiv dinamic**.

³² Prepozițional, în varianta literară laică, cu prep. *pentru, spre* + infinitiv.

*binevoi în cineva/a binevoi să*³³: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit **în care am binevoit**” (BO 17:5) // BI: „... în care *Îmi găesc plăcerea Mea*”; BP: „... în care *Îmi găesc desfătarea*”.

2.4.2. Alte aspecte

Conjugarea: arhaisme morfologice: **a.** verbe care în limba literară actuală sunt de conj. I, în textul bisericesc sunt de conj. a IV-a, la fel ca în limba veche: *a curăți/a curăța*: „Pentru că voi *curățiți* partea de afară a paharului și a blidului...” (BI 23:25; cf. și BP) // BO: *curățați*; **b.** forme arhaice etimologice de conj. a II-a: *a ținea* (lat. *tenēre*)/*a ține*: „... sau *va ținea* la unul și *va nesocoti* pe celalt” (BI 6:24) // BP, BO: *a ține*; *a rămânea* (lat. *remanēre*)/*a rămâne*: „Adevărat vă spun că *nu va rămânea* aici piatră, pe piatră, care să nu fie dărâmată” (BI 24:2) // BO, BP: *a rămâne*; **timpul:** viitorul cu conjunctivul (construcție arhaică), la diateza activă, dar și în structuri mai complexe (pasive)³⁴: „... cine *v-a arătat să fugiți de mânia ce va să fie*?” (BO 1990 3:7) // BP: „*mânia care vine*?”; BI: „*mânia viitoare*”; „Căci Fiul Omului *va să vină* întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi” (BO 16:27) // BP: „*va veni*”; BI: „*are să vină*”; „... Fiul Omului *va să fie dat* în mâinile oamenilor” (BO 17:22) // BP, BI: „*trebuie să fie dat*”; viitorul popular cu auxiliarul *a avea*: „Irod *are să caute* Pruncul ca să-l ucidă” (BO, BI 2:13) // BP: „... *va căuta*...”; forme slabe de indicativ prezent³⁵: „... morții *înviază* și săracilor li se binevestește” (BO 11:5; cf. și BI) // BP: „*morții sunt înviați*”; **diateza:** reflexivul cu valoare pasivă (pasivul reflexiv, structură care poate reprezenta un calc după aoristul grecesc³⁶): „Iar *botezându-se* Isus...” (BO 3:16) // BI: „*De îndată ce a fost botezat*...”; BP: „*Și Isus, fiind botezat*...”; „Feriți cei milostivi, că aceia *se vor milui*” (BO 5:7) // BP: „...*căci ei vor găsi milă*”; BI: „... *căci ei vor avea parte de milă*”; verbe utilizate reflexiv dinamic: *a se coborî* (*pogorî*)/*a coborî*: „Duhul lui Dumnezeu s-a văzut *pogorându-se* ca un porumbel” (BO 3:16; cf. și BI, BP, varianta *a se coborî*); „*Și coborându-Se* El din munte...” (BO 8:1; cf. și BI, BP); „Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, *coboară-Te* de pe cruce!” (BO 27:40; cf. și BP; BI: *a se pogorî*); *a se sui/a sui*: „*S-a suit* în munte” (BO 5:1; cf. și BP, BI); **modul:** forme flexionare regionale de indicativ prezent: *blestemă* – regional (Muntenia) pentru *blesteamă*; este o formă rezultată, probabil, din *blastemă*, prin asimilare vocalică regresivă: „... binecuvințați pe cei ce vă *blestemă*...” (BO, BP 5:44); forme pseudoarhaice de indicativ prezent: *blastamă/blesteamă* (în realitate, forma etimologică de indic. pz. pers. a III-a pl. este *blastemă* < lat. *blastimat*, iar nu *blastamă*): „... binecuvințați pe cei ce vă

³³ De fapt, construcția sintactică aparte se asociază cu o semnificație *sui-generis* în limbajul religios, anume „a-și găsi plăcerea/desfătarea” (cf. expresiile verbale corespunzătoare din celelalte două versiuni biblice).

³⁴ Structură relativ frecventă în limba textelor bisericești vechi, în special în cazanii. Într-o serie de situații, construcțiile de acest gen au fost puse pe seama originalului grecesc (Arvinte 1998: XLVII; Zamfir 2007:222).

³⁵ Este și aceasta o caracteristică a limbii textelor vechi (v. Densusianu 1961:110).

³⁶ Cf. Arvinte 1998:XXXIX.

blastamă...” (BI 5:44) // BO, BP: *vă blestemă*; forme verbale iotacizate de imperativ: *piei* (arh., pop.): „*Piei, satano!*” (BO 4:10) // BP, BI: „*Pleacă*”; conjunctivul (cu valoare imperativă) fără morfemul *să*³⁷, particularitate de asemenea arhaică: „...*facă-ți-se după credința ta*” (BI, BP 8:13); „...*fie ție după cum ai crezut*” (BO 8:13); „*Și dacă este casa aceea vrednică, vină pacea voastră peste ea...*” (BO 10:13); forme arhaice de conj. p.z.: *să se blastăme* (< lat. *blastimet*), de fapt, o formă intermediară între forma etimologică (*să se blasteme*) și cea actuală, impusă de rostirea dură a grupului consonantic *st*: „Atunci el a început *să se blastăme* și să se jure...” (BI 26:74) // BP: *să se blesteme*; BO: infin. *a se blestema*; **fenomene fonetice** (*a binecuvânta*: propagarea alomorfului cu *-in-* în contexte fonetice impropriei, mai exact în poziție tare): „... *binecuvințați* pe cei ce vă blestemă...” (BO 5:44; cf. și BI). ‘Transformarea’ respectivă apare în mod justificat (în contexte proprii pentru palatalizare) în alte texte bisericesti actuale, de exemplu în rugăciuni (cf. *binecuvințezi, binecuvințează* etc.), așa cum am avut ocazia să constatăm în studii anterioare, unde am arătat că fenomenul fonetic amintit reprezintă o particularitate arhaică, situația din româna literară actuală caracterizându-se prin uniformizarea conjugării, în sensul extinderii vocalei centrale (â) și în contextele favorabile palatalizării³⁸; **dublete sinonimice livrești**: *a voi* pentru *a vrea*: „Deci, tot ce *voiți* să vă facă vouă oamenii...” (BO, BP, BI 7:12); „Dacă *voiește* cineva să vină după Mine...” (BP, BI 16:24); „De aceea, asemănatu-s-a împărăția cerurilor omului împărat care *voit* să se socotească cu slugile sale” (BO 18:23); „Și a trimis pe slugile sale ca să cheme pe cei poftiți la nuntă, dar ei *n-au voit* să vină” (BO 22:3) ș.a.; *a șede*/*a sta*: „... și după ce *a șezut* jos” (BI 5:1); „... a văzut [Isus, n.n., D.-L.T.] un om care *șede* la vamă” (BO 9:9); „... *șezând* la vamă” (BI 9:9) ș.a.

2.5. Adverbul

Au „oare” arhaic interogativ (în interogații retorice negative, la fel ca în limba veche³⁹): „*Au* nu fac și vameșii același lucru?” (BO 5:46); „*Au* nu este sufletul mai mult decât hrana...?” (*ibid.*, 6:24); „*Au* nu se vând două vrăbii pe un ban?” (*ibid.*, 10:29); **foarte utilizat singur**⁴⁰: „... *s-a mâniat* [Irod, n.n., D.-L.T.] *foarte...*” (BO 2:16) // BP, BI: „... *s-a mâniat foarte tare...*”; „... *s-au spăimântat foarte*” (*ibid.*, 17:6) // BP, BI: „... *foarte tare*”; „Și ei *s-au întristat foarte*” (*ibid.*,

³⁷ În româna actuală conjunctivul fără *să* apare în construcții vechi, fixate, „împietrite”, de obicei în propoziții exclamative [cf. *Fie ce-o fi!*, *Ferească Dumnezeu!*] sau într-o structură uzuală [cf. *În sfârșit, fie cum spui tu!*], precum și în limbajul științific, strict specializat, al matematicii [cf. *Fie a, b, c vârfurile unui triunghi isoscel...*] sau al logicii [cf. *Fie a, b două expresii ale logicii propozițiilor...*] (v. GA 2005 (I):384).

³⁸ V. Teleoacă 2010b, unde am consemnat exemple ca: „...Care *binecuvințezi* pe copiii...” (Rug. 2004:65); „*Binecuvințează, părinte...*” (*ibid.*, 170) ș.a.

³⁹ V. Sintaxa 2007:279.

⁴⁰ Densusianu 1961:248 atribuia această utilizare a adverbului *foarte* „fie folosirii sale cu sensul ‘mult’, ceea ce îi permitea să fie plasat și după verb, fie construcțiilor slave în care *zělo* este pus după verb”.

17:23) // BP, BI: *foarte mult*; „... [ucenicii, *n.n.*, *D.-L.T.*] *s-au uimit foarte...*” (BO 19:25) // BI, BP: „Ucenicii, [...], *au rămas uimiți de tot...*”; „... încât dregătorul *se mira foarte*” (BO 27:14) // BP, BI: „*se mira foarte mult*” ș.a.

3. SINTAXĂ

3.1. Sintaxa propoziției

Complemente necircumstanțiale: neanticiparea OD/OI (inclusiv în situații în care apare morfemul de Ac. *pe*)⁴¹: „... și a luat la el *pe logodnica* lui...” (BO 1:24; cf. și BI, BP); „Iar ei [magii, *s.n.*, *D.-L.T.*], ascultând *pe rege...*” (BO 2:9; cf. și BP, BI); „... au văzut *pe Prunc...*” (BO 2:11) // BI: „... au văzut *Pruncul...*” (cf. și BP); „... îngerul Domnului se arată în vis *lui Iosif...*” (BO 2:13; cf. și BP, BI); „Căci adevărat zic *vouă*” (BO 5:18) // BI, BP: „*vă spun...*”; „Cine va lăsa *pe femeia* sa, să-i dea carte de despărțire” (BO 5:31; cf. și BI) // BP: „Oricine își va lăsa *soția...*”; „... ierta-va și *vouă* Tatăl vostru cel ceresc (BO 6:14) // BP, BI: „... și tatăl vostru cel ceresc *vă* va ierta greșelile voastre” ș.a.; neanticiparea OD, absența morfemului de Ac. *pe*, un fapt de limbă datorat, se pare, influenței originalului⁴²: „Ilie într-adevăr va veni și va așeza la loc *toate*” (BO 17:11) // BP: „... va restabili toate *lucrurile*”; BI: „... să așeze din nou toate *lucrurile*” ș.a.; **complemente circumstanțiale:** circumstanțialul de scop: construit cu prep. *spre* (+ substantiv/infinitiv lung sau scurt)⁴³: „... vă botez [vorbele lui Ioan Botezătorul, *n.n.*, *D.-L.T.*] cu apă *spre pocăință*” (BO 3:11; cf. și BP, BI); „Căci ea, turnând mirul acesta pe trupul Meu, a făcut-o *spre îngroparea* mea” (BO 26:12) // BI: „... în vederea *pregătirii* Mele pentru îngropare” (cf. și BP) ș.a.; circumstanțialul de excepție: introdus prin loc. prep. (*în*) *afară* (*numai*) *de/pentru pricină/cauză* de (arh.) „cu excepția situației în care”: „Ci oricine va lăsa pe femeia sa, *în afară de pricină de desfrânare...*” (BO 5:32; BI: *afară numai de pricină de*; BP: *afară numai pentru cauză de*⁴⁴; cf. și *ibid.*, 19:9); circumstanțialul de mod: exprimat printr-o perifrază compusă din prep. *cu* + subst., în locul adverbului corespunzător semantic⁴⁵: *cu amar* „amarnic”: „Și [Petru, *n.n.*, *D.-L.T.*] a ieșit afară și a plâns *cu amar*” (BI, BP 26:75; cf. și BO) ș.a.

⁴¹ Un fapt lingvistic arhaic, datorat, în epoca de început a scrisului românesc, de cele mai multe ori, „insistenței traducătorilor de a urmări îndeaproape originalul slav sau unguresc” (Densusianu 1961:248; v. și ILRLV 1997:152; *Sintaxa* 2007:120). Nu trebuie exclusă însă nici posibilitatea explicării acestui fenomen prin perpetuarea unei trăsături specifice perioadei vechi a limbii române populare (*Sintaxa* 2007:141).

⁴² Cf. *Sintaxa* 2007:119.

⁴³ Aspect care reprezintă continuarea unei situații din limba textelor din sec. al XVI-lea, în special nordice (ILRLV 1997:156; *Sintaxa* 2007:162). Structura apare foarte frecvent și în catehism (Teleoacă 2009:497), respectiv în rugăciuni (Teleoacă 2010b).

⁴⁴ Structură forțată, artificială și hibridă (prin asocierea unor elemente vechi și neologice).

⁴⁵ Situație frecvent întâlnită în limba veche, atestată și de alte texte bisericești (v. Teleoacă 2008:42).

3.2. Sintaxa frazei

Propoziția concluzivă: *drept aceea*⁴⁶ (arh., livr.) „deci”; *deci*; *dar* (arh., pop.): „*Drept aceea*, privegheați că nu știți ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului” (BO 25:13) // BP: *deci*; BI: *dar*; „Rugați *dar* pe Domnul secerișului...” (BI 9:38) // BO, BP: *deci*; **propoziția interogativă:** *pentru ce?* (pop.-fam.) „de ce?”; „*Pentru ce* faceți supărare femeii?” (BO 26:10) // BP, BI: de *ce?*; **propoziții principale introduse prin *de*** (arh., pop.) „și”: „A venit [Isus, *n.n.*, *D.-L.T.*] *de* a locuit în Capernaum” (BO 4:13; cf. și BI)⁴⁷ // BP: „... a venit *să* locuiască...”; „Iuda a aruncat arginții în templu și s’a dus *de* s’a spânzurat” (BI 27:5) // BP: „... s-a dus și s-a spânzurat”; **completiva directă:** *de* (pop.)/*dacă*: „Te jur pe Dumnezeu cel viu, să ne spui nouă *de* ești Tu Hristosul” (BO 26:63) // BP, BI: *dacă*; **subordonata cauzală:** *că* (pop.) „căci”⁴⁸: „Pocăiți-vă *că* s-a apropiat împărăția cerurilor...” (BO 3:2; cf. și *ibid.*, 4:6; 5:3) // BP, BI: *căci*; **subordonata concesivă:** *măcar că*⁴⁹ (arh., pop.) „deși”: „... și, *măcar că* ați văzut lucrul acesta, nu v-ați căit după aceea ca să-l credeți” (BP, BI 21:32); „Dar n’au găsit niciuna [mărturie mincinoasă, *n.n.*, *D.-L.T.*], *măcar că* s’au înfățișat mulți martori mincinoși” (BI 26:60) // BO, BP: *deși*; **subordonata condițională:** *de* (arh., pop.) / *dacă*: „Deci, *de* vă vor zice vouă: Iată este în pustie, să nu ieșiți...” (BO 24:26; cf. și *ibid.*, 24:43) // BI, BP: *dacă*; „Dar *de* este un rob rău, care zice în inima lui:...” (BI 24:48) // BO, BP: *dacă* ș.a.

3.3. Alte aspecte

3.3.1. Elemente de relație

Prepoziția: prepoziții utilizate redundant în interiorul unor perifraze verbale (în unele situații de acest gen, OD „devine” complement instrumental): *a zice cu cuvântul*: „... ci numai *zi cu cuvântul*...” (BO 8:8); *a fi cu dreptul*⁵⁰: „... și ce va *fi cu dreptul*, vă voi da” (BO 20:4; cf. și BI); prepoziții distincte de cele utilizate în româna literară actuală, în interiorul unor locuțiuni: *a-și pune de gând*: „și-a *pus de gând* [Iosif, *n.n.*, *D.-L.T.*]” (BI 1:19); *din început* (arh.): „Pentru învârtoșarea inimii voastre, v-a dat voie Moise să lăsați pe femeile voastre, dar *din început* nu a fost așa” (BO 19:8); *până în sfârșit* (arh.): „Iar cel ce va răbda *până în sfârșit*, acela se va mântui” (BO 10:22); prepoziții

⁴⁶ Locuțiune foarte frecventă în româna veche, îndeosebi în texte ardelenesti și bănățene din sec. al XVI-lea – al XVII-lea (ILRLV 1997:156; *Sintaxa* 2007:159). În literatura bisericească actuală, *drept aceea* este utilizată cu generozitate în textul catehismului (cf. Teleoacă 2009:497) și, în egală măsură, în cel al rugăciunii (cf. Teleoacă 2010b).

⁴⁷ *De* și cu nuanță de subordonată finală: *a venit (ca) să locuiască*.

⁴⁸ O serie de exemple de acest gen sunt oferite și de catehismul ortodox (v. Teleoacă 2009:498).

⁴⁹ Acest tip de subordonată, introdusă prin *măcar că/să/de*, este una dintre cele mai frecvente și mai răspândite în sec. al XVI-lea (ILRLV 1997:170). Elementul de relație menționat apare foarte frecvent în textul catihetic ortodox (Teleoacă 2009:498). În rugăciuni am înregistrat varianta *măcar de* (Teleoacă 2010b).

⁵⁰ Probabil, și sub influența expresiei impersonale *a fi cu dreptate* „a fi drept”.

în structuri arhaice: *de-a* (arh.) „la”: *de-a dreapta/stânga*⁵¹: „Zi ca să șadă acești doi fii ai mei, unul *de-a dreapta* și altul *de-a stânga* Ta” (BO 20:21; cf. și *ibid.*, 22:44, 25:41); prepoziții arhaice: *întru*⁵²/*în*: „... și *întru adevăr* înveți calea lui Dumnezeu [...] pentru că nu cauți la fața oamenilor” (BO 22:16; cf. și *ibid.*, 23:39; 25:31) // BP, BI: *în*; **conjuncția**: *și* enumerativ/narativ⁵³: „Atunci a ieșit la el Ierusalimul și toată Iudeea și toată împrejurimea Iordanului” (BO 3:5); „Și a căzut ploaia și au venit râurile mari și au suflat vânturile și au izbit în casa aceea și a căzut” (BO 7:27) ș.a.; **pronumele relativ care variabil**⁵⁴: „Isus a văzut doi frați [...], cari aruncau o mreajă în mare” (BI 4:18; cf. și *ibid.*, 7:11; 9:27 ș.a.).

3.3.2. Construcții intensive⁵⁵

Sunt structuri de origine cultă, prezente în versiunea latină a *Bibliei*⁵⁶: **a.** complementul intern: „Și văzând ei steaua, *s-au bucurat cu bucurie* mare foarte...” (BO 2:10) // BP: „... s-au bucurat *nespus de mult*”; BI: „... *n-au mai putut de bucurie*”; „După ce *au cântat o cântare* de laudă, au ieșit spre Muntele Măslinilor” (BP 26:30; cf. și BI) // BO: „Și după ce *au cântat laude*...”; **b.** parigmenonul⁵⁷: „Au luat cei treizeci de arginți, *prețul celui prețuit*...” (BI, BP, BO 27:9).

3.4. Topica⁵⁸

Complementele necircumstanțiale și circumstanțiale: antepuse, de regulă (în special în BO), verbului regent: „Acesta *neputințele* noastre a luat și *bolile* noastre le-a purtat” (BO 8:17; cf. și *ibid.*, 26:10); „... *pe altă cale* s-au dus în țara

⁵¹ În limba actuală, cu ocurențe în structuri adverbiale, precum: *de-a lungul/latul, de-a curmezișul, de-a berbeleacul, de-a șoarecele și pisica* etc.

⁵² Prepoziție discutată recent de Neculai-Stănică 2010:105–112, autoare care urmărește distribuția acestui element de relație în texte religioase catolice actuale (romano-catolice și greco-catolice). Dacă în limbajul științific (mai exact în textul filosofic românesc) s-a produs o *terminologizare* a acestei prepoziții [care poate fi considerată singura „prepoziție – termen” [sic!] din limba română, în acest sens autoarea trimițând la sintagma lui Constantin Noica, anume „devenirea *întru* ființă”], în scrisul bisericesc românesc, prepoziția menționată constituie „un element de continuitate lingvistică” (107). Utilizată mai rar în textul de cult romano-catolic, față de cel unit și, în special, față de cel ortodox, *întru* se menține, se pare, mai ales, cu sens final, instrumental și de relație. Această prepoziție se constituie ca „element distinctiv al scrierilor religioase actuale” nu numai prin frecvența sa ridicată, ci și prin distribuție, precum și prin marcarea unor sensuri tipice.

⁵³ Exemple furnizate exclusiv de BO; în celelalte versiuni coordonarea se realizează prin juxtapunere, și „intervenind” în fața ultimului element al coordonării respective.

⁵⁴ În limba veche, formele variabile caracterizează textele nordice (ILRLV 1997:129).

⁵⁵ În comparație cu textul rugăciunii (v. Teleoacă 2010b), textul evanghelic conține un număr relativ mic de astfel de structuri intensive. Mult mai frecvente în româna veche (cf. Frâncu 2009:180, 357), structuri de acest gen se regăsesc în număr impresionant în textele folclorice (a se vedea, de exemplu, Mărgărit 2010:76–77).

⁵⁶ Cf. Morcov 2003:65.

⁵⁷ Fapt de limbă constând în reluarea într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină.

⁵⁸ Cele mai multe dintre aspectele incluse în această secțiune reflectă particularități ale limbii române vechi, unele fiind expresia interferenței dintre două sisteme (în speță, român – slav).

lor...” (BO 2:12); „Și oricine a lăsat case sau frați *înmulțit* va lua înapoi” (BO 19:29); **subiectul și subiectiva**: **a.** plasarea subiectului după predicat și, eventual, după alte părți (secundare) de propoziție, în construcții active: „Atunci a ieșit la el *Ierusalimul* și toată *Iudeea* și toată *împrejurimea* Iordanului” (BO 3:5); **b.** în structuri pasiv-reflexive, uneori, subiectul este „tematizat”: „*Glas* în Rama s-a auzit...” (BO 2:18); **c.** plasarea subiectivei după verbul regent: „Venind ei în Capernaum, *s-au apropiat* de Petru *cei ce strâng* darea (pentru Templu) și i-au zis:...” (BO 17:24); **numele predicativ**: antepus verbului copulativ (inclusiv în structuri verbale impersonale): „... *bine este* să fim noi aici” (BO 17:4); „... *bolnav am fost* și M-ați cercetat” (BO 25:36) ș.a.;

structurile cu apozitie: substantivul desemnând „funcția” urmează după numele propriu (tipar arhaic): „... ca să se împlinească ce s-a zis prin *Isaia proorocul*” (BO 4:14);

cliticul: **a.** la imperativ este antepus formei verbale respective (în structurile cu chiasm⁵⁹ și nu numai): „*Bucurați-vă* și *vă veseliți*” (BO, BI 5:12); „...*taie-o* și *o aruncă* de la tine” (BO 5:30); „... unge capul tău și fața ta *o spală*” (BO 6:17); **b.** la conjunctiv [structuri fără *să*, cu valoare de imperativ], în schimb, cliticul este postpus față de forma verbală respectivă: „*facă-ți-se* după credința ta” (BI, BP 8:13);

auxiliarul: **a.** la diateza pasivă este postpus față de participiu: „... aruncă-Te că *scris este*...” (BO 4:6) // BP, BI: „aruncă-Te jos căci *este scris*”; **b.** la viitor, auxiliarul *a voi* este postpus infinitivului: „Că de veți ierta oamenilor greșelile lor, *ierta-va* și vouă Tatăl vostru cel ceresc (BO 6:14) // BP, BI: „... și tatăl vostru cel ceresc vă *va ierta* greșelile voastre”;

morfemul de superlativ foarte – plasat după adjectivul calificat (fapt de limbă izolat): „... s-au bucurat cu bucurie *mare foarte*...” (BO 2:10).

4. CONSIDERAȚII FINALE

Textul ortodox (BO) se dovedește a fi cel mai conservator la nivel lingvistic, la polul opus situându-se textul protestant⁶⁰, realitate care nu surprinde având în vedere inclusiv faptul că revizia versiunii protestante s-a realizat în scopul declarat (cf. *Notă*) al apropierii cât mai mult de „manuscrisele originale”, dar „într-o formă corectă și adaptată evoluției limbii române moderne [*s.n., D.-L.T.*]”. Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere dogmatismul marcat, bine cunoscut, al textului bisericesc ortodox, în general. Pentru textul evanghelic inclus în *Biblia de la*

⁵⁹ Un procedeu stilistic curent (pentru realizarea simetriei) în textele biblice grecești, trecut și-n cele slavone și, apoi, în cele românești (ILRLV 1997:172). Pe de altă parte, nu trebuie ignorată nici influența sintaxei populare românești: o serie de forme inversate sunt relevante și pentru epoca veche a limbii române, când fraza nu putea începe cu un cuvânt aton (*ibid.*).

⁶⁰ În studii anterioare am avut ocazia să demonstrăm caracterul marcat conservator (la nivel lingvistic) al textului bisericesc ortodox, comparativ cu cel de cult creștin **catolic** (a se vedea studiile noastre consacrate textului catihetic și celui de rugăciune).

Ierusalim am constatat coexistența a numeroase fenomene lingvistice arhaice (câteva inedite, comparativ cu BO⁶¹) cu inovații similare celor din BP.

Astfel, faptele lingvistice consemnate exclusiv pentru BO sunt numeroase, unele dintre acestea caracterizându-se și printr-un grad ridicat de recurență în textul ortodox: utilizarea substantivului fără articol proclitic/enclitic, ceea ce dă exprimării un caracter (relativ) sentențios; dativul adnominal (fapt de limbă izolat); structuri genitivale arhaizante preferate unor structuri prepoziționale (cf. *crinii câmpului*); tipare arhaice cu adjectivul posesiv; viitorul cu conjunctivul; preferința pentru pasivul reflexiv, căruia îi corespund în BP și în BI structuri active sau/și pasive; adverbe interogative arhaice: *au* „oare”, fapt de limbă cu o recurență deosebită în BO; adv. *foarte* utilizat singur, fără *mult*, în asociere cu o multitudine de verbe (cf. *a se mânia, a se spăimânta, a se întrista, a se mira, a se înfricoșa...*); prepoziții în structuri arhaice: *de-a (la) – de-a stânga/dreapta*; introducerea unor propoziții prin conectori specifici românei vechi (cf. concluzivul *drept aceea*; câteva apariții) ș.a.

În comparație cu inventarul acestora, faptele (arhaice) de limbă prezente exclusiv în BI sunt în număr mai mic: tipare populare cu adjectivul posesiv (cf. *nevastă-sa*); forme arhaice etimologice de conj. a II-a (cf. *a ținea, a rămânea*, forme generalizate), utilizarea variabilă a pron. relat. *care*, aspect de asemenea generalizat în BI sau unele fapte de limbă izolate (cf., de exemplu, forme arhaice de conjunctiv prezent).

Alte particularități, fără a defini în mod exclusiv limba textului ortodox (BO), apar aici cu o frecvență mai mare (uneori, generalizat) față de BI și BP, aspect care susține și el caracterul puternic conservator al celui dintâi text: utilizarea adjectivului pronominal nehotărât *tot* cu semnificația „orice”; pronumele semiindependent *cel*; regim prepozițional și datival al verbului distinct de cel din româna literară actuală; verbe tranzitive construite cu dativul; conjunctivul fără morfemul *să* cu valoare de imperativ; dublete (verbale) sinonimice livrești: *a voi* pentru *a vrea*; prepoziții utilizate redundant în interiorul unor unități frazeologice; prepoziții arhaice: *întru (/în) – aproape generalizat în BO*; *și* enumerativ/narativ; complementul circumstanțial de scop format cu prep. *spre* – aspect aproape generalizat în BO (/BI, BP: în alternanță cu locuțiunea *în vederea*); neanticiparea OD/OI; subordonata condițională: conj. *de* apare aproape constant în BO (în BI foarte rar, iar în BP deloc); topica nefirească (prin raportare la româna literară actuală) caracterizează îndeosebi BO: antepunerea subiectului (în structurile active), respectiv a subiectivei în raport cu predicatul; antepunerea numelui predicativ față de verbul copulativ; postpunerea auxiliarului față de participiu/infinitiv; antepunerea complementelor circumstanțiale și necircumstanțiale față de verbul regent (/BP, BI: cazuri izolate); antepunerea cliticului formei verbale (inclusiv în structurile cu chiasm) – frecvent în BO, izolat și în BI.

Particularitățile evidențiate de cercetarea noastră reprezintă fapte lingvistice care diferențiază limba textului religios actual (în speță, biblic) de varianta actuală literară laică, fiind în cea mai mare parte fenomene arhaice, în unele cazuri,

⁶¹ Cf. *infra*.

conservate la nivel popular/regional. Cum s-a putut constata, este vorba despre aspecte care apar (foarte) frecvent, uneori chiar generalizat (într-un text sau altul sau simultan în toate cele trei versiuni luate spre investigație), dar și despre fenomene sporadice, apariții izolate, mai puțin relevante în a contura identitatea lingvistică a textului biblic, în speță neotestamentar evanghelic.

Pentru a stabili „nivelul de arhaicitate” al acestui tip de text bisericesc, în cele ce urmează vom proceda la o sumară privire comparativă a limbii textului biblic cu limba textului de rugăciune, respectiv a celui catihetic⁶². Comparația noastră vizează variantele *ortodoxe* ale textelor bisericești menționate, stadiul actual al cercetărilor noastre nepermițându-ne realizarea unei astfel de paralele cât privește textele de cult catolic, respectiv protestant.

Textul biblic (neotestamentar evanghelic) este mai puțin arhaic (la nivel morfosintactic) comparativ cu textul rugăciunii. Argumentele noastre sunt furnizate nu numai de numărul mai mare de particularități arhaice/diferențiatore în raport cu varianta literară laică (actuală), identificabile în textele de rugăciune, ci și de relevanța respectivelor fapte de limbă: este vorba despre fenomene cu un grad sporit de recurență și/sau de fapte caracterizând exclusiv etapa arhaică de evoluție a limbii române (fără conservări la nivel popular-regional). Vom menționa câteva dintre aceste particularități consemnate de noi în textul ortodox al rugăciunii creștine actuale, cu mențiunea că *acest aspect se cuvine a fi nuanțat*. Astfel, o serie de aspecte lingvistice catalogate drept arhaice/arhaico-populare, ocurente în rugăciune, *sunt „impuse” de însăși natura specifică a acestui tip de text bisericesc*. Făcând această afirmație, avem în vedere caracterul *marcat retoric al textului de rugăciune*, un text în care elementului „calificativ-descriptiv” îi revine un rol însemnat, în opoziție cu *textul evanghelic, text narativ-dramatic* prin excelență⁶³. În lumina celor spuse, este clar de ce rugăciunea, iar nu textul biblic, era susceptibilă de a reprezenta cadrul adecvat de apariție a unor structuri arhaice, precum: „*Sfântă Învierea lui Hristos*” vs *Sfânta Înviere a lui Hristos*, „*Adevăratul Dumnezeu nostru*”, „*sfântului locașului acestuia*”, „*nevrednicilor robilor tăi*” ș.a., mai exact, structuri în care se păstrează articolul enclitic la substantiv în condițiile antepunerii unui atribut adjectival și ale postpunerii unui alt atribut (este vorba despre așa-numitele „grupări nominale polidefinite”, specifice pentru sec. al XVI-lea – al XVIII-lea, cf. Croitor 2009). Același aspect este susținut și de bogata reprezentare a structurilor superlative în textul rugăciunii; ne referim, mai exact, la realizarea superlativului absolut și cu alte mărci (arhaice, populare) pe care nu le-am găsit în textul biblic. Astfel, pe lângă *prea-*, apar și alte morfeme: *mult, cu totul, atot, de tot*; de asemenea, derivatele negative și numeroase structuri genitive cu valoare superlativă. Caracterul puternic conservator al limbii rugăciunii

⁶² Beneficiind de concluziile unor cercetări anterioare în care ne-am ocupat de textul de învățătură creștină, respectiv de cel al rugăciunii (cf. Teleoacă 2009; id., 2010b).

⁶³ Textul evanghelic este circumscris, în cadrul bogatei literaturi bisericești, alături de *Psaltire*, scrierilor cu caracter beletristic (a se vedea, de exemplu, Chivu 2000:33).

creștine este evidențiat și de alte particularități, de exemplu: structurile arhaice cu exprimarea redundantă a genitivului (prep. *a* + desinența de G); substantive *singularia tantum* cu formă de plural, la fel ca în limba veche (cf. *sângiuri*); pronumele de întărire – în textul de rugăciune bine reprezentat la pers. a II-a sg.; negația simplă.

Insistăm puțin asupra *dislocării*, cu exemple numeroase și nuanțate furnizate de textul rugăciunii, un fenomen lingvistic neconsemnat însă de noi pentru textul biblic. Este un aspect oarecum paradoxal, dat fiind faptul că rugăciunea reprezintă textul religios cel mai popular, în sensul de „accesibil”. Aspectul menționat se cuvine a fi înțeles și în relație cu retorica specifică textului de rugăciune. Astfel, pe de o parte, avem un stil (mai) elaborat (și în sensul de emfatic), care și-a creat și vehiculează o *artă a retoricii*, pe de altă parte, în *Evanghelii narațiunea* este cea care vorbește și argumentează. Se admite în general că *Evanghelia după Matei* este, în contextul celor patru evanghelii, textul în care povestirea propriu-zisă este lăsată în plan secund, în prim-plan situându-se cuvântările și predicile lui Iisus [este așa-numita *Evanghelia a cuvântărilor*]. Însă, acestea din urmă „își trag seva” tocmai din pilde/parabole, care presupun cel mai adesea o *narratio*, o *pars epica*, o istorioară cu personaje, „acțiune”, menite să susțină un adevăr apoftegmatic. Deși elemente de *narratio* intrevin și în textul rugăciunii, acestea nu reprezintă nici pe departe centrul de greutate al acestui tip de text, care își ia forța persuasivă din *retorica invocației*. Multe dislocări pot fi văzute ca „digresiuni”: apozitia cu rol calificativ; vocativul; digresiunea „explicativă, argumentativă”, concretizată în plan sintactic printr-un circumstanțial de cauză ș.a. Pentru textul biblic, în speță pentru cel evanghelic, se poate admite un stil (relativ) transparent, în care narațiunea, scenele dramatice și secvențele apoftegmatice (pildele pe baza cărora sunt formulate sentințele) sunt clar distribuite și exprimate în capitole (purtând titluri/subtitluri) și versete. „Digresiunea” ia aici forma parabolilor [cum se afirmă în Matei 13:3, BO, „Toate acestea le-a vorbit Iisus mulțimilor în pilde, și fără pilde nu le grăia nimic”, *prin urmare discursul este condiționat și realizat parabolic/alegoric*], transmise într-o manieră plastică, accesibilă pentru toate tipurile de cititori/ascultători, la fel și preceptele, formulate într-un stil neutru, în enunțuri sintetice lipsite de emfază.

Un argument în plus este furnizat și de faptele morfosintactice prezente în ambele tipuri de texte bisericești, dar cu o frecvență mică în *Evanghelia după Matei*: forme arhaice (etimologice) de vocativ în *-e* (explicabile, ca și alte particularități arhaice menționate anterior, și prin natura textului de rugăciune, un text al invocației); dativul adnominal; verbe cu regim prepozițional distinct de cel din româna literară actuală, respectiv verbe utilizate cu regim datival (în locul celui prepozițional); construcțiile intensive, chiasmul ș.a.

Statistic vorbind, numărul particularităților⁶⁴ absente/(mai) slab reprezentate în textul catihetic, dar cu (numeroase) ocurențe în textul biblic este mai mare față

⁶⁴ Este vorba despre particularități arhaico-populare, dar și de fapte lingvistice inedite, care individualizează textul bisericesc față de varianta literară laică (actuală).

de al celor semnalate pentru textul catihetic, dar absente/(mai) slab reprezentate în textul biblic⁶⁵, ceea ce echivalează cu a admite o *arhaicitate mai marcată a limbii textului biblic comparativ cu cel de învățătură creștină*⁶⁶): structuri genitivale arhaizante (genitiv cu valoare locativă); nume proprii geografice articulate proclitic la G–D, la fel ca numele de persoane (masculine), iar nu enclitic; exprimarea redundantă a posesiei; tipare arhaice cu dativ posesiv; tipare populare-familiare (substantiv – adjectiv posesiv); construcții pronominale pleonastice; viitorul cu conjunctivul; utilizarea adv. *foarte* singur, fapt de limbă aproape generalizat în BO; cât privește sintaxa, fenomenul cel mai particularizator pentru textul biblic este reprezentat de topică, mai exact de poziția nefirească (prin raportare la româna literară) a diferitelor părți de propoziție, dar și cea a cliticelor, a auxiliarelor etc.

În concluzie, *textul biblic actual (de cult ortodox) se poate plasa, din punctul de vedere al conservatorismului lingvistic (aspectul morfosintactic), între textul rugăciunii și cel de învățătură creștină*. Observația nu trebuie absolutizată, ci limitată la textul biblic reprezentat de *Evangheliile*, și în special de *Evanghelia după Matei*, text întemeiat, după cum se știe, pe multe citate din *Vechiul Testament* (îndeosebi din *Psalmi*⁶⁷), aspect ce trebuie luat în considerație pentru o eventuală explicație a conservatorismului lingvistic mai marcat al acestei evanghelii față de celelalte incluse în *Noul Testament*. Lucrurile se impun a fi nuanțate și cât privește alte tipuri de texte ale *Sfintei Scripturi*, de exemplu *Psalmi*, care, fără îndoială, trebuie să reflecte o limbă și mai arhaică, în virtutea hieratismului acesteia. Vom avea ocazia să argumentăm această afirmație cu material faptic adecvat într-un studiu separat, care va fi consacrat limbii *Psalmlor*.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE

- BO = *Biblia sau Sfânta Scriptură* (tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1988.
- BI = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, Ierusalim, Societatea Biblică, 1980.
- BP = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Vechiul și Noul Testament*, GBV, 1990 (ed. I: 1989).
- Corpus electronic = *Corpus electronic de texte românești* (proiect în curs la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”).

⁶⁵ A se vedea, de exemplu, unele forme arhaice de plural (cf. *sângiuri*), pronumele de întărire sau un inventar mai bogat al verbelor cu regim prepozițional distinct (față de cel din româna literară), respectiv al celor cu regim datival.

⁶⁶ Aspect care nu surprinde câtuși de puțin: catehismul este un manual, deci un text cu funcție didactică, în ultimă instanță... un text științific.

⁶⁷ Din cele 283 citate din *Vechiul Testament* pe care le întâlnim în *Noul Testament*, 116 sunt luate din psalmi (cf. Gombos, *Psalmi*).

STUDII ȘI ARTICOLE

- Anania 2009 = Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania, „Biblia lui Șerban”, monument de limbă teologică și literară românească, în *Text și discurs religios*, nr. 1/2009 (Lucrările Conferinței Naționale *Text și discurs religios*, Ediția I, Iași, 5–6 dec. 2008), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, 25–35.
- Arvinte 1998 = Vasile Arvinte, în *Biblia de la 1688*, vol. I, Iași.
- Avram 1992 = Mioara Avram, *Considerații asupra situației limbii române în Republica Moldova*, în LR, XLI, 249–260.
- Bourciez 1946 = É. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, Paris, Librairie C. Klincksieck (ed. IV).
- Chivu 1997 = Gheorghe Chivu, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București, Editura Academiei Române.
- Chivu 2000 = Gh. Chivu, *Limba română, de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Univers Enciclopedic, București.
- Densusianu 1961 = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române* [ediție îngrijită și traducere în limba română de J. Byck], vol. II, *Secolul al XVI-lea*, București, Editura Științifică.
- Dindelegan 2009 = Gabriela Pană Dindelegan, *Din nou despre dativul posesiv din grupul verbal. Observații asupra limbii române vechi*, în LR, LVIII, nr. 2, 173–182.
- Frâncu 2009 = Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- GA 2005 (I–II) = *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*, București, Editura Academiei Române; II, *Enunțul*, București, Editura Academiei Române.
- Gombos, *Psalmii* = Stelian Gombos, *Psalmii veterotestamentari*, ap. www.crestinortodox.ro/.../cartea-psalmilor-spiritualitatea-ortodoxa-121200.html.
- Graur 1960 = Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, București, Editura Academiei Române.
- ILRLV 1997 = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)* [coord.: Ion Gheție], București, Editura Academiei Române.
- Istrate 1956 = Gavril Istrate, *Construcții pronominale pleonastice*, în „Analele științifice ale Universității Al. Ioan Cuza din Iași” (serie nouă), Secțiunea III. Științe sociale, Tom II, fasc. 12, 395–398.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.
- Mărgărit 2009 = Iulia Mărgărit, *Inovația, element de creație și distorsiune în textele folclorice*, în Saramandu, Nevaci, Radu (eds.) 2009, 75–84.
- Morcov 2003 = Mihaela Mariana Morcov, *Arhaisme morfosintactice în versiunile românească și spaniolă ale Bibliei*, în LR, LII, 1–3, 56–73.
- Neculai-Stănică 2009 = Manuela Neculai-Stănică, *Prepoziția întru în textele religioase românești actuale*, în Saramandu, Nevaci, Radu (eds.) 2010, 105–112.
- Rosetti 1968 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în sec. al XVII-lea*, București, Editura pentru Literatură.
- Sala 1997 = Marius Sala, *Limbi în contact*, București, Editura Enciclopedică.
- Saramandu, Nevaci, Radu (ed.) 2009 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (eds.), *Lucrările celui de al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, 28–29 noiembrie 2008, Editura Universității din București.
- Saramandu, Nevaci, Radu (eds.) 2010 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (eds.), *Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, 20–21 noiembrie 2009, Editura Universității din București.

- Sintaxa* 2007 = *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea* [coord.: Mioara Avram], București, Editura Academiei Române.
- Șovar 2010 = Georgiana-Andreea Șovar, *Observații pe marginea flexiunii cazuale a numelor de rudenie în limba română veche*, în Saramandu, Nevaci, Radu (eds.) 2010, 161–170.
- Teleoacă 2008 = Dana-Luminița Teleoacă, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, București, Editura Academiei Române.
- Teleoacă 2009 = Dana-Luminița Teleoacă, *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în Saramandu, Nevaci, Radu (ed.) 2009, 489–501.
- Teleoacă 2010a = Dana-Luminița Teleoacă, *Discursul religios catihetic, o abordare din perspectiva teoriei comunicării*, în Saramandu, Nevaci, Radu (ed.) 2010, 171–179.
- Teleoacă 2010b = Dana-Luminița Teleoacă, *Arhaic și popular în textul actual al rugăciunii, comunicare la Al 10-lea Colocviu Internațional al Catedrei de Limba română (Limba română: ipostaze ale variației lingvistice)*, București, 3–4 decembrie 2010.
- Vendryes 1948 = Joseph Vendryes, *Une catégorie verbale: le mode de participation du sujet*, în BSL, XLIV, 1–20.
- Zamfir 2005 = Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, București, Editura Academiei Române.
- Zamfir 2007 = Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVII-lea)*, II, București, Editura Academiei Române.

DICȚIONARE

DLR:1984 = *Dicționarul limbii române. Litera P [presin-puzzolnă]* 1984, Tom VIII, Partea a 5-a.

ASPECTS DE LA MORPHOSYNTAXE DANS LE TEXTE BIBLIQUE ACTUEL: L'ÉVANGILE SELON MATHIEU

(Résumé)

Tout en prenant en considération (comme corpus de travail) un nombre de trois versions bibliques, qui circulent à l'époque actuelle (à savoir, une version de culte orthodoxe, une autre – protestante et la troisième – un texte paru à Jérusalem), notre recherche se propose d'établir, à travers un approche comparatif, le degré d'archaïcité du texte ecclésiastique actuel, sa définition par rapport au niveau laïque de la langue littéraire contemporaine. On a également poursuivi la place occupée par le texte biblique (dans une perspective linguistique, plus exactement morphosyntaxique) dans l'ensemble de la riche littérature religieuse, spécialement par rapport au texte catichétique et celui de la prière chrétienne (orthodoxe).

Cuvinte-cheie: *bisericesc, biblic, actual, comparativ, arhaic.*

Mots-clé: *ecclésiastique, biblique, actuel, comparatif, archaïque.*

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr.13*